

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and
Education Research

|| Sayı/Issue 20 (Mart/March 2025), s. 326-336
|| Geliş Tarihi-Received: 27.02.2025
|| Kabul Tarihi-Accepted: 25.03.2025
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.5281/zenodo.15016361

Bedensel Anlamlar ve Estetik Çatışmalar: Çağdaş Sanatta Hasta ve Kusurlu Çocuk Bedeni Kullanımı*

Bodily Meanings and Aesthetic Conflicts: The Use of the Sick and Defective Child Body in Contemporary Art

Sibel CAN**
Özlem GÖK***

Öz

Bu araştırmada, hasta, kusur ve anomali kavramları incelenmiş, çağdaş sanatta çocuk bedenini betimleyen sanatçılar ve yapıtları ele alınmıştır. Çocuk kavramı, fiziksel ve duygusal gelişim sürecindeki, henüz yetişkin olmamış birey olarak tanımlanır. Tarih boyunca toplumların kültürel normları ve inançları çerçevesinde şekillenen bu kavram sanat yapıtlarında da sembolik bir figür haline gelmiştir. Kusur kavramıysa çoğunlukla ideale uymayan ve hasta bedenler üzerinden tanımlanmıştır. Araştırmada sanat yapıtlarında çocuk bedeninin temsili üzerine yapılan incelemede, betimsel analiz metodu kullanılmış ve nitel araştırma yöntemine dayalı, şekil örneklemden yararlanılan bir yol izlenmiştir. Çalışmada sanatta çocuk bedeninin hasta, kusurlu ve anomaliye sahip temsilleri incelenmiş ve bu tür bedenlerin sanatçılar tarafından nasıl ele alındığı araştırılmıştır. Bu çalışma, literatür taraması sonucunda sanatta çocuk bedenine dair bahsedilen kavramların ele alınmasına yönelik sınırlı sayıda araştırma bulunması nedeniyle alanda önemli bir yere sahiptir. Araştırma, hasta, kusur ve anomaliyi yansıtan çocuk bedeni betimlemeleriyle sınırlı olup kavramların izini sürerek belirlenen sanatçı üretimlerinden seçilen örnekler üzerinden incelenmiştir. Çalışmada yer alan örnekler, söz konusu kavramlar doğrultusunda sanat tarihinde sanatçıların çocuk bedeni kullanımına ilişkin farklı yaklaşımlarını yansıtacak şekilde seçilmiş, çağdaş sanat kapsamında beş eser üzerinden bir inceleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anomali, çocukluk, çocuk bedeni temsili, beden politikaları, norm dışı bedenler.

Abstract

In this research, the concepts of patient, defect and anomaly are examined, and artists and their works depicting the child body in contemporary art are discussed. The concept of child is defined as an individual in the process of physical and emotional development, who has not yet become an adult. This concept, which has been shaped by the cultural norms and

* Bu makale birinci yazar tarafından, Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Doç. Dr. Özlem Gök danışmanlığında "Çağdaş Sanatta Çocuk Bedeninin Kullanımı" adlı yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, e-posta: ssibellcann@gmail.com, ORCID: 0009-0001-8270-2174.

*** Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, e-posta: ozlemgok23@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2589-8369.

beliefs of societies throughout history, has become a symbolic figure in works of art. The concept of imperfection is mostly defined through sick bodies that do not conform to the ideal. In the study on the representation of the child's body in artworks, the descriptive analysis method was used and a qualitative research method based on qualitative research methodology was followed, utilizing a selected sample. In this study, the representations of the child body as sick, defective and anomalous in art are examined and how such bodies are handled by artists is investigated. This study has an important place in the field due to the limited number of studies on the concepts of the child body in art as a result of the literature review. The research is limited to depictions of the child body reflecting illness, defect and anomaly, and is analyzed through examples selected from the artist productions determined by tracing the concepts. The examples in the study were selected to reflect the different approaches of artists to the use of the child body in the history of art in line with the concepts in question, and an analysis was made on five works within the scope of contemporary art.

Keywords: Anomaly, childism, child body representation, body politics, non-normative bodies.

Giriş

Tarihsel süreçte, çocuk kavramı toplumların inançları ve normlarına bağlı olarak farklı şekillerde tanımlanmıştır. Özellikle Orta Çağ'da, çocuklar yetişkinlerin dünyasında aktif bir şekilde yer almış fakat ayrı bir kimlik olarak görülmemiştir. Ancak Rönesans ile çocuk kavramı daha belirgin bir çerçeveye yerleşerek hem sanatta hem de toplumda kendine özgü bir statü kazanmıştır. Bu dönüşüm, çocuk bedeninin temsillerini de etkilemiş ve sanat tarihinde çocuğun farklı biçimlerde ele alınmasına yol açmıştır. Sanat tarihinde beden, yalnızca estetik bir form olarak değil aynı zamanda toplumsal, kültürel ve politik bir araç olarak da dönüşümler geçirmiştir. Özellikle kusurlu, hasta ve anomaliye sahip bedenler, tarih boyunca farklı anlamlar ile harmanlanmıştır. Kusurlu beden kavramı, çağdaş sanatta giderek daha önemli bir yer edinmiş ve idealize edilmiş estetik anlayışlarına karşı bir duruş sergilemiştir. Ayrıca bunun yanında çirkin, yaşlı, hasta veya bozulmuş bedenler üzerinden yeni üretimler oluşturulmuştur. Bu çerçeveden bakıldığında kusurlu bedenlerin sanattaki temsili, yalnızca çağdaş bir olgu değil, sanat tarihinin farklı dönemlerinde de karşımıza çıkan bir kavramdır. Sanatçılar, tarih boyunca bu kavramları eserlerine taşıyarak bedensel farklılıkları yalnızca fiziksel özellikler olarak değil, aynı zamanda toplumsal normlara, güzellik anlayışına ve dışlanma mekanizmalarına karşı bir sorgulama aracı olarak gerek tepki amaçlı gerekse gerçeği yansıtmak şeklinde ele almıştır. Bu çalışmada sanatta çocuk bedeninin hasta, kusurlu ve anomaliye sahip temsillerinin varlığı incelenmiş ve bu tür bedenlerin sanatçılar tarafından nasıl ele alındığı araştırılmıştır. Çağdaş sanatta çocuk bedeni, kusur, hastalık ve anomali bağlamında nasıl temsil edilmiştir? Bu temalar sanatçılar tarafından hangi biçimsel ve kavramsal çerçevelerde ele alınmıştır? Kusurlu, hasta ve anomaliye sahip bedenlerin sanatta temsili, tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl bir dönüşüm geçirmiştir? Bu sorular araştırmanın problem cümlelerini oluşturmaktadır. Sanatta çocuk bedeninin hasta ve kusurlu temsillerine dair alan yazında sınırlı sayıda araştırma bulunması nedeniyle araştırma önemli bir konuma sahiptir. Ayrıca kusur, hastalık ve anomali kavramları sanat tarihinde yetişkin bedenleri üzerinden sıkça ele alınmış olsa da çocuk bedenine odaklanan üretimlerin sınırlı olması nedeniyle önemlidir. Dolayısıyla bu araştırma hasta, kusurlu ve anomali çocuk bedeni temsillerini incelemesi nedeniyle alana katkı sağlamaktadır. Çalışmada yer alan sanat yapıtları kronolojik bir sıraya göre değil, kusur, hastalık ve anomali kavramlarının sanattaki farklı temsillerini yansıtmak biçiminde tematik olarak düzenlenmiştir. Bu çalışmada sanat yapıtlarında çocuk bedeninin temsili üzerine yapılan incelemelerde, seçkil örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan literatür taramasına dayalı betimsel içerik analizinden oluşan bir çalışmadır. "Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve

bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma türüdür” (Aydın, 2018).

Literatür taramasında ise “Araştırma konusu ile ilgili daha önce yayınlanmış kitaplar, makaleler, tezler, konferans bildirileri, tarihi kayıtlar ve raporlar gibi eserler aranır, bulunur, incelenir ve bu sayede çalışmaya katkı sağlayacak bilgiler elde edilmeye çalışılır. Literatür taramasının amacı kısaca, araştırma konusunda ihtiyaç duyulan bilgilerin elde edilmesi şeklinde ifade edilebilir” (Demirci, 2014, s. 74). “Nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örnekleme seçimi yaklaşımında üç etken bulunmaktadır: (1) çalışmaya kimlerin örneklem (veya mekanların) olarak seçileceğine, (2) karakteristik örnekleme yöntemlerine ve (3) çalışılacak örneklemin büyüklüğüne karar vermedir” (Marshall & Rossman, 2014; Onwuegbuzie & Collins, 2007, akt. Baltacı, 2018, s. 262-263). Araştırmada ele alınan üretimler, sanat tarihinde çocuk bedeninin idealize edilmiş görüntülerinin dışında, kusur ve hastalık gibi kavramlarla bedenin nasıl ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda çalışmada yer alan sanat üretimleri, ‘kusurlu beden’, ‘hasta beden’ ve ‘anomali’ temaları çerçevesinde incelenerek her üretim; kompozisyon, teknik, kavramsal bağlam ve sanatçının üslubunu yansıtacak şekilde değerlendirilmiştir. Sanat yapıtları farklı tarihlerden seçilmiş ve farklı sanat yaklaşımlarından örnekler içerecek şekilde belirtilmiştir.

Çocuk Kavramının Tarih Hafızasındaki Yeri ve Sosyal Rolü

Çocuk kavramına, geçmişte toplumların inançları, sözlü kültürleri ve halk arasında oluşan normlar etki ederken, günümüzde bu kavramın aydınlatılmasında bilimsel araştırmalar ve veriler kullanılmaktadır. Orta çağ, Yeniçağ ve Yakınçağa göre değişiklik gösteren çocuk kavramı, toplumda şekillenirken yaş gruplarına, statülere göre de farklılıklar göstermiştir. Birleşmiş Milletler’ in Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’nde bulunan maddede çocuk olma durumu şu şekilde ifade edilmiştir: “Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” (Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme). Fakat çocuğa dair bakış açıları tarih boyunca farklılıklar göstermiştir, bu durumda tarihi süreçte çocuk kavramına sürekli yeni perspektifler kazandırmıştır. Bu tür değişimler, toplumlarda çocukların rolü ve hakları konusundaki anlayışları da etkilemektedir. Çocuğun yeri konusunda, antik dönemle günümüz karşılaştırıldığında; “Bir atasözüne göre, Eski Yunanlıların her şey için kullandıkları bir sözcük, çocuk kavramını içermektedir. Çocuk ve genç için kullandıkları sözcükleri çok belirsizdir ve bu konuyla ilgili olarak kullanılan sözcükler bebeklik ile yaşlılık arasında kalan hemen hemen her çağı içeriyor görünmektedir” (Postman, 1995, s. 16). Çocuk, tarihte farklı değerlendirmelere maruz kalmıştır, özellikle Orta Çağ’da; “Önlerinde her şeye izin veriliyor: Bayağı dil, açık-saçık davranış ve durumlar. Çocuklar her şeyi işitiyor ve görüyorlardı” (Aries, s. 103, akt. Postman, 1995, s. 30). Bu nedenle, çocukların zor koşullarda mağduriyet yaşamaları çoğu zaman kaçınılmaz olmuştur, çünkü yetişkinlerin onları yetişkine özel olan hayatın dışında tutmaları pek mümkün olmamıştır. İlerleyen süreçte, devletlerin geliştirdiği kanunlar sayesinde çocukların üzerindeki bu esaret de azalmıştır. Çocuk kavramı konusunda ilerlemeler zamanla sağlanırken bu kavramın gelişimine en fazla katkının burjuvazi tarafından yapıldığı ifade edilmektedir. “Burjuvazinin yarattığı yeni hayat tarzı annelik, çocuk bakımı, ebeveyn çocuk ilişkisi gibi birçok konuda özgün yenilikler getirdi. Örneğin burjuvazinin vizyonu sayesinde annelik keşfedildi. Baba-oğul ilişkisi yerini anne-çocuk ilişkisine bıraktı. Burjuvazi yeni görgü kuralları geliştirerek ve çocukların yanında yapılmaması gerekenleri kurallaştırarak modern anlamdaki çocukluğu şekillendirdi” (Karakuş Öztürk, 2017, s. 256). Bunun yanı sıra “Çocuklara ayıp kavramının öğretilmesi, ayrı isimlerin verilmesi, farklı odalarda

kalmaları, çocuk giysisi ve çocuk oyunlarının keşfedilmesi gibi birçok yenilik ortaya çıktı” (Karakuş Öztürk, 2017, s. 256). Bu açıdan bakıldığında, burjuvazinin çocuk eğitimi ve gelişimine yönelik yaklaşımları, modern çocukluk anlayışının temellerini atmış ve sosyal yaşamda birçok yenilik ile kuralın oluşmasına öncülük etmiştir.

Beden bağlamında incelendiğindeyse Michel Foucault’ nun bedene ve iktidara yönelik bakış açısı göz önüne getirilebilir. Foucault beden incelemelerinde kimlik, beden ve iktidar arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Michel Foucault’nun “İktidarın Gözü” isimli kitabında Foucault ve M. Perrot arasında geçen işçi ve fabrika konusunun ele alındığı konuşmada M. Perrot cümlesinin bir bölümünde: “Sanayi sistemine direnişin o kadar çeşitli biçimleri oldu ki, ilk başlarda patronlar geri çekilmek zorunda kaldılar. Bir diğer örnek: Mikro- iktidar sistemleri hemen oluşmadı. Bu tür gözetleme ve sınırlandırma, öncelikle, büyük çoğunluğu kadınlardan ve çocuklardan, yani itaat etmeye alışkın insanlardan- kadın kocasına, çocuk aileye itaat eder- oluşan mekanikleşmiş sektörler de gelişti. Fakat, metalürji gibi erkeklere özgü denilebilecek sektörlerde tamamen farklı bir durum keşfedilir” (Foucault, 2007, s. 103) konusunu ifade etmiştir. Bu tür durumlar tarih boyu çocuğa yönelik bakış açılarını göz önüne getirmektedir.

İlerleyen süreçte, “Childism” kavramı, çocukların haklarının ihlali ve toplumda eşitsiz muamele görmeleri açısından tartışma konusu olmuştur. Bu kavramla ilgili olarak, 2022 yılında yayınlanan “Cogito” dergisinin “Çocuk Düşüncesi” başlıklı sayısında, Seran Demiral ve Aylin Dikmen arasında gerçekleştirilen söyleşide, Dikmen, “Childism” kavramının ilk kez 1975’te gündeme geldiğinden bahsetmiştir. Ayrıca, psikiyatrist ve eğitim uzmanı Chester M. Pierce ile meslektaş Gail B. Allen’ın “Childism” başlığına sahip makalelerinde bu kavramı kullandıklarına değinmektedir. Dikmen, söyleşide yer alan çalışmada kavramın, yetişkin bir bireyin herhangi bir çocuk üzerinde kurduğu üstünlüğün otomatik olarak kabul edilmesi ya da bunun kabul edilen bir varsayım olduğu üzerinde durmuş ve çocukların ihtiyaçları, arzuları, umutları ve korkularının, yetişkinlerinkilerden daha ön planda tutulduğunu vurgulamıştır (Binici, vd., 2022, s. 69). Dikmen Jhon Wall’ a yöneldiğindeyse felsefe ve çocuk çalışmaları yaptığını aynı zamanda Rutgers Üniversitesinde yer alan Childism enstitüsünün kurucu direktörü olduğunu ifade etmiştir. Dikmen, sözlerinin devamında Wall’un Childism kavramının özünü kısa bir şekilde şöyle açıklamaktadır; “Bilimsel, sosyal ve politik yapıları ve normları dönüştürmek ve bu yolla çocukların tarihsel marjinalleşmesine meydan okuma çabası olarak ifade edebiliriz. ‘Feminizm gibi düşünebiliriz’ diyor Wall bunu” (Binici, vd., 2022, s. 70). Dikmen, Wall’ ın bu kavramı kullanmasındaki amaçtan, çocukların kendi deneyimlerinin toplumsal yaşamın her alanına egemen olan o yetiştikçiliğe meydan okuyabileceğine ve bunu değiştirebileceğine işaret etmek için kullandığını da belirtmektedir (Binici, vd., 2022, s. 70). Dolayısıyla çocuk kavramı çeşitli temsillerde yer almış, tanımlarda ve beden anlamlarında toplumların sosyal ve hukuki yapılarındaki değişimlere paralel olarak evrilmiştir.

Kusurlu Beden ve Estetik Çatışmalar

Türkçe Tıp Terimleri Sözlüğü’nde, kusur kavramı, “eksik olmak” olarak tanımlanmıştır (Dökmeci, 2006, s. 247). Özyonar Çırak (2022, s. 979) ise “Kusurlu beden kavramı aslında karşıtı ile düşünüldüğünde kendisini açıklamaktadır. Kusursuz beden, güzel, genç, sağlıklı, belli bir idealizasyon içindeyken, kusurlu beden, çirkin, yaşlı, hasta, fani ve ideallerin dışında olan bedendir” şeklinde güncel sanatta kusurlu bedenleri ifade etmiştir. Kusurlu beden, genellikle ideal bedenin zıttı olarak algılanmış ve bu bağlamda normatif bir karşıtlık yaratmıştır. Güzellik kavramı ele alındığında, Antik Yunan’dan itibaren nesnel bir güzellik algısının var olması gerektiği düşünüldüğünde kusursuzluğu yakalamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bunun ardından, Rönesans döneminde beden

incelemeleri bilimsel bir boyuta taşınmıştır. Bu değişimle birlikte, çirkinlik kavramı da farklı dönemlerde çeşitli anlamlar kazanmıştır. Beden değerlendirmeleri farklı zihinlerde yeni ideal beden görüşleri yaratmıştır.

“Orta çağ’da tüm ilahi çalışmaların güzelliğini öven Vitry James (Libri duo, quorum prior Orientlais, sive Hiyerosolimitae, alter Occidentalis) şunu itiraf eder: Muhtemelen Yunan efsanelerindeki tek gözlü devler büyük ihtimalle iki gözü olanlara hayranlıkla bakardı, bizse her ikisini hatta üç gözlü yaratıkları da hayranlıkla karışık garipseriz... Biz siyah Etiyopyalıları çirkin buluyoruz ama onların arasında en güzel kabul edilen en siyahtır.” (Eco, 2009, s. 10).

Bunun yanında ilerleyen süreçte çirkin kavramı, estetik ve güzellik ile de ilişki içerisinde olmuş ancak güzelin ve çirkinin anlamında zaman içinde değişimler meydana gelmiştir. Bir bakıma, çirkin olanı diğer bazı olumsuz kelimelerle örtüştüren tanımlar bulunurken, güzel olanı da daha olumlu olgularla bağdaştıran görüşler yer almaktadır. Elbette güzellik kavramı da tarihsel ve kültürel bağlamlarda farklı yönlerde şekillenmiştir.

“Gerçekten de Eski Yunan’da Güzellik özgün, bağımsız bir konuma sahip değildir; en azından, Yunanlıların Perikles dönemine kadar gerçek bir estetikten ve Güzellik kuramından yoksun olduğunu söyleyebiliriz.” (Eco, 2006, s. 37). Güzellik hakkındaki sorulara yanıtlar ve çıkarımlar yapılırken, tarihte bu kavramın diğer kelimelerle ilişkilendirilmesi için bazı ölçüt ve değerler yer almıştır. “Örneğin, Güzeli değerlendirme konusunda kullanılacak ölçütü ilgili bir soruya, Delfoi Kâhini şu cevabı verir: “En güzel, en adil olandır.” Yunan sanatının altın çağlarında bile güzel hep “ılımlılık”, “uyum” ve simetri” gibi değerlendirmelerle bağdaştırılmıştır.” (Eco, 2006, s. 37).

Sönmez (2019, s. 5), kadın bedenini incelerken anti-estetik bağlamda, “Güzelliğin karşıtı olarak kabul edilen çirkinlik, genetik anomaliye sahipleri, ampüteleri, raşitikleri, hermafroditleri, albinoları, çok şişman, çok zayıf bedenleri, cesetleri, savaş sonrası eksilmiş uzuvlarıyla var olma mücadelesi verenleri, devleri, cüceleri, yarık damaklıları, her türlü dışlanmış, hor görülmüş, bedensel kusurlarından dolayı ötekileştirilmiş, şeytani sıfatlar yüklenmiş, toplumdan tecrid edilmiş bedenlere sahip insanları kapatıldıkları karanlık odadan çıkarır ve görünür kılar” şeklinde ifade etmektedir. Tüm bu güzel çirkin incelemelerinden de anlaşılacağı üzere, toplumun dışladığı ve ötekileştirdiği bedenlerin genellikle görünür kılınması amaçlanmıştır.

Hasta Bedenler

Hasta bedenlerin sanatta kullanılması uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Bu kavram, sanat tarihinde yalnızca bedensel bir bozulmayı değil, aynı zamanda insanın psikolojik durumlarını, toplumsal ve kültürel bağlamlarını yansıtan önemli bir kavram olarak da şekillenmiştir. Hasta kelimesi, *Türkçe Tıp Terimleri Sözlüğü*’nde, “Sağlık durumu bozulmuş, tıbbi bakım ya da girişime gerek duyulan canlı” olarak yer alırken (Dökmeci, 2006, s. 172). Türk Dil Kurumu’nun tanımına göre hastalık: “Organizmada birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasıyla sağlığın bozulması durumu, rahatsızlık, çor, dert, sayrılık, illet, maraz, maraza, esenlik karşıtıdır” (hastalık, -ğı). Hastalık ve güzellik kavramlarına bakıldığında, “Sanatta konunun her şey olabileceği önemli olanın bunun güzel bir biçimde yansıtılması olduğu fikrinin kabulü sonrası, sanat eserlerinde insanları rahatsız edecek görüntüler, karşısında hayranlıkla izlenen seyirlik biçimlere dönüşmüştür. Grotesk bedenler ile oluşturulan estetik içinde tekinsiz, sakat, hastalıklı ve biçimsiz formları barındırmaya başlamıştır.” (Gürses, 2015, s. 369, akt. Yabalak, 2020, s. 2744).

Sanat tarihinde yapıtlarda, farklı yaş gruplarından ve cinsiyetlerden hasta bedenler sık sık betimlenmiştir. Bazen sağlık sorunlarının önüne geçilemediği dönemleri de yansıtan bu bedenler, olumsuz koşulların gösterilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Meydana gelen salgınlar ve genetik hastalıklar sanatta sık işlenen konular arasındadır. Bu tip durumları bazı sanatçılar, bilinçli bir şekilde bedendeki çirkinlikleri ve eksiklikleri göstererek betimlemişlerdir. Diğer sanatçılar ise olumsuzlukları olumlu bir şekilde düzenleyerek, mağduriyeti vurgulayan betimlemelere yönelmiştir.

Anomali Beden Bağlamında Toplumsal Algı

Estetik normlara uymayan bedenler önceki dönemlerde dışlanmalara veya ötekileştirilmelere maruz kalmıştır. Bu konuda anomali bedene bilimsel açıdan bakıldığında, “Genetik literatürde 19. yüzyıldan günümüze devam eden araştırmalarda anomaliler yer almaktadır” (Azamet, 2024, s. 940). Anomali, “Normalden sapma, normal ya da kural dışı, alışılmazlık ya da düzensizlik”dir (Dökmeci, 2014, s. 52). “Amerika’nın tartışmasız en yoğun modernleşme döneminin sosyal, ekonomik, politik ve ideolojik yapıları incelenirken, önce Viktorya döneminde Amerika’nın ünlü ucubelerini yaratan teşhir gelenekleri keşfedilmelidir. İnsan tuhaflıklarını tavernalarda sergileyen ve kiralık salonlarda nispeten saygın performanslarıyla ilk gezici canavar tüccarları, 19. yüzyılın ortalarında ucuz müzelerde daha sonra yarı sirk yan gösterilerinde, panayırda ve eğlence parklarında kurumsallaşmış, kalıcı ucube sergilerine dönüşmüştür.” (Azamet, 2024, s. 944).

Tarihsel olarak “1880’lerden başlayacağız anormalliğin teşhiri bu tarihte doruğa ulaşmıştı. İnsan bedenlerindeki farklılıkların, tuhaflıkların, bozuklukların, sakatlıkların, garabetlerin teşhirini, modern kitlesel eğlence sanayinin ilk formları sayabileceğimiz birtakım gösterilerin temel dayanağı haline getiren alt yapı da işte bu, anormalliğin teşhidir.” (Courtine, 2013, s. 169). Bu tür tarihsel olaylar, toplumun dışladığı bireylerin, kültürel bir gösteri unsuru olarak öne çıkarıldığını göstermektedir. Bu konuda: “Terata, Yunanca ‘canavar, mucize’ anlamındadır. Doğuştan gelen kusuru ifade eder” (Azamet, 2024, s. 944). Aynı zamanda, “Mevcudiyetin yerinde yokluk, bedeninin yerinde alametler, sessizliğin yerinde de sözler vardır. Algısal tecrübenin bir anda darmadağın olmasının yerinde ise, imgelerle, tüketim nesneleriyle ve dolaşımla bağlantılı, sistemli bir inşa süreci vardır; o titrek, ürkek bakışların yerini merak dolu bir okuma ya da dinleme faaliyeti almıştır. Canavar budur işte: Gerçek değil hayali, dile sığmaz olanı aktarması beklenen kelimelerle ve imgelerle kurulan bir dünya, insan bedenindeki insan dışılık bir anda karşılaşma yüz yüze kalma.” (Courtine, 2008, s. 307).

Gerçekle hayalin birbirine karıştığı, insanın varlığı ve imgelerin birbirine girdiği ve bedeninin dışındaki her şeyin, insanın içindeki yabancı tarafını gösterdiği konusundan bahsedilmektedir. Aynı zamanda, “Canavar kurgulama yöntemleri kuşkusuz yeni bir öneri değil, var olan kurgunun deşifre edilmiş halidir. Canavarın imgesel varlığı çoğul anlamlar barındıran tarafıyla bazen yabancıya bazen ucubeye atfedilen insan ve hayvan arasında melez bir alanın sınırına işaret eder.” (Gök, 2019, s. 956). Bu bilgiler doğrultusunda bakıldığında, uzun bir süre ilgi çekici görüntüler ve toplumda dışlanmaya eğilimli bedenler çeşitli kavramlarla ifade edilmiş ve belirli bölümlere ayrılarak isimlendirilmiştir.

Bulgular

Antik Yunan’da sanatçılar, insan bedenini idealize ederek kusursuz orantıları ve simetriyi araştırmıştır. Ancak bu gelişme, Rönesans’la birlikte daha bilimsel bir boyut kazanmıştır. Bu dönemlerden de anlaşılabileceği gibi, daha önce tartışma konusu olan ve

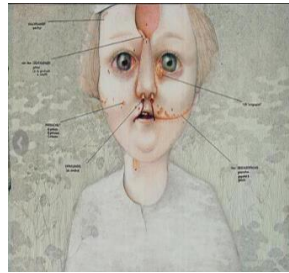
genellikle kusurlu görüntüye çağrışım yapan grotesk, anormal bedenler, yaralı ve melez türler, sanatın ilerlemesiyle daha yaygınlaşmış ve görünür hale gelmiştir.

Kusurlu beden, Krohg' un 1881 tarihli "Hasta Kız" adlı eserindeki tüberküloz hastası kız, Edvard Munch' ın 1897 tarihli "Miras" isimli eserinde yer alan frengi hastası çocuk ve Joaquin Sorolla y Bastida' nın 1899 tarihli "Hüzünlü Miras" adlı eserindeki çocuk felci geçirmiş çocuklar, hasta olmaları nedeniyle kusuru ifade eden bedenleri yansıtmaktadır. Gottfried Helnwein, çocuk betimlemelerinde genellikle bedendeki hasarları, yaraları veya onarılmaya yönelik müdahaleleri göstermektedir.

GörSEL 1. Gottfried Helnwein, Peinlich (Utanç verici), 1971, suluboya, renkli kalem, kâğıt üzerine kurşun kalem ve mürekkep, 60 x 35 cm / 23 x 13, (Detay)

Gottfried Helnwein' in "Utanç Verici" isimli (GörSEL 1) 1971 tarihli suluboya üretiminde, sanatçı bedende ve yüzdeki hasarları net bir şekilde göstermiştir. Çalışmada, çocuğun yaralanmış yüzü nedeniyle dişleri belirgin bir şekilde görülürken, surat hatları orantısız bir biçimde deforme olmuştur. Kızın sol yüzündeki hasar nedeniyle simetrisi bozulmuş olan gözü (GörSEL 1), karşıya odaklanmış şekilde görülmektedir. Pembe elbisesi bulunan çocuğun arkasında ise sarı bir arka plan yer almıştır. Helnwein' in "Utanç Verici" isimli çalışması 'kusur' kavramına çocuğun yüzündeki biçimsiz görüntü nedeniyle açık bir şekilde vurgu yapmıştır, ancak bu üretimde toplumsal normların dışında bir ifade biçimi görülmektedir. Sanatçının işlerinde bazen çocukların yüz ifadelerindeki sabitlik ve durgunluk görülürken bazen de bedenlerinde meydana gelmiş olan acıyı hissetmeyen tavırları yer alır.

GörSEL 2. Gottfried Helnwein, Ortalama Çocuk, (Gemeines Kind), 1970, sulu boya, karton üzerine renkli kalem ve kurşun kalem, 15 x 30 cm / 5 x 11

Helnwein' in çalışmalarında cerrahi müdahaleler ve bandajlar sıkça yer almaktadır. Bunun yanında bazen müdahalelerin tamamlanmadığı yarım bırakıldığı görüntüler de izlenir. Helnwein' in "Ortalama Çocuk" (GörSEL 2) isimli 1970 tarihli sulu boya üretiminde, çocuğun yüzü karşıdan bakılan bir açıyla betimlenmiştir. Üretim, burna sonradan eklenen bir parça nedeniyle şekli bozulmuş ve deformasyona uğramıştır. Çocuğun gözlerinde şişlikler belirginleşirken, yüzündeki izler dikkat çekici bir şekilde öne çıkmaktadır. Ciltteki lekeler, sağlıklı bir görünümünden uzaklaşmış ve yapıtta kusurlu bir izlenim yaratmıştır. Helnwein' in üretimleri genel bir bakış açısıyla değerlendirilecek olursa çocukların yıpranan bedenlerini ve fiziksel bozulmalarını anlatır niteliktedir. Sanatçının bu çalışması idealin dışı bir görüntüye sahip olması nedeniyle 'kusur'

kavramına vurgu yapmaktadır, ancak bu yapıt normların dışında görüntüye sahip bir bedeni gösteren, sanatçıya özgü bir ifade biçimidir.

Zaman içerisinde güzellik ve çirkinlik arasındaki sınırlar değişmiş ve toplumda estetik algılar yeniden şekillenmiştir. Bu bağlamda incelendiğinde ideal bedenin dışında olması nedeniyle kusurlu çocuk bedenine sahip kızı gösteren, Lavinia Fontana' nın 1595 tarihli "Antonietta Gonzalez" adlı eserinde, küçük bir kızın kurt adam sendromu taşıdığına yönelik görüşler bulunmaktadır. Bazı eleştirmenlere göreyse "Fontana bu portrede bir bebek benzeri figür ile saray kıyafeti giymiş kötü bir yaratık arasında melez bir varlığı göstermektedir. Antonietta' nın tüm yüzü kalın bir saç büyümesiyle kaplıdır" (Portrait of Antonietta Gonzalez by Lavinia Fontana). Benzer şekilde, Jake ve Dinos Chapman'ın yapıtlarında da insan ve hayvan karışımı bedenler ilgi çekici, şaşırtıcı ve bazen abartılı bir biçimde gösterilmektedir.

Görsel 3. Jake & Dinos Chapman, Pig Boy, (Domuz Çocuk), 2011, (Detay).

Jake ve Dinos' un "Domuz Çocuk" (Görsel 3) isimli, 2011 tarihli heykelinde, bedenin bir çocuğa ait olduğu görülürken, çocuğun bedeninde melezliğin meydana gelmiş olduğu izlenmektedir. Yüzü hariç, vücudunun büyük bölümü normal bir biçimde gösterilmiştir. Ancak ağız ve burnu için bu söylenemez, çünkü yüzüne sonradan yerleştirilmiş olan bir tene ve kendine ait olmayan, farklı parçaya ait bir surata sahiptir. Domuz burnunun çocuğa ait olmadığı görülürken, ağzın gerçek dışı görüntüsü gösterilmiştir. Jake ve Dinos Chapman'ın bu sergisi çocuk bedenlerindeki melezliği göstererek, idealin dışında bir görüntü çizmektedir. Dolayısıyla bu durum 'kusur' üzerine bir sorgulama yaratırken daha çok norm dışı olma ve kimlik farklılığına yönelik düşünceleri oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra albino bedenler ideal bedenle uyuşmaması nedeniyle farklı toplumlar tarafından sık sık dışlanmıştır. "Albinizm, melanin üretiminin eksikliğidir. Melanin, vücutta saçınıza, cildinize ve göz irisine renk veren doğal bir maddedir" (Albinism). Miguel Cabrera' nın 1763 tarihli "İspanyol ve Morisca'dan Albino Kız" adlı yapıtı, bu konuda önemli bir örnektir. Yapıtta, albino kızın bedenindeki değişiklikler, idealin dışında bir görüntü sergileyerek 'kusurlu beden' temasını görünür kılmaktadır. Bunun yanında Tip Toland ve Alana Dee Haynes'in çağdaş sanat üretimlerinde çocuk bedenlerinde albino temasını kullandığı ifade edilmelidir.

Görsel 4. Alana Dee Haynes, Grow, (Büyüme), 2013, karışık teknik, 12.7 cm x 13.34 cm.

Alana Dee Haynes, 2013 tarihli “Büyüme” (Görsel 4) isimli fotoğraf üzerine illüstrasyon çiziminde, çocuğun yüzünde meydana getirdiği örüntüyü göstermiştir. Aynı zamanda bu çalışmada, çocuğun yüzünün bir bölümünün dairesel siyah düzensiz örüntülerle kaplanmış olduğu ve teninin beyaz rengi nedeniyle daha dikkat çekici bir hal aldığı izlenmektedir. “Tekrarlayan işaretlemenin meditatif sürecinde, Haynes bulunan nesnelerin ve imgelerin formlarının üzerine karmaşık desenler ve kafes işleri yerleştirir. Bu karartma yöntemi, her bir resim ve heykelde izleyiciye Haynes’in dünyasına bir bakış sağlayan anları aydınlatan bir vurgulayıcı görevi görür ve ardından tekrar onun çizgi çalışmaları ve motif alanlarında kaybolur. Kasıtlı katmanlama ve tekniklerin cesur bir kombinasyonu sayesinde, her eser sanatçının yaratıcı deneyiminin arkeolojik bir kaydı haline gelir” (Alana Dee Haynes b. 1992, New York City). Hayes’in çalışmaları, tekrarlayan desenler ve katmanlamalarla yaratıcı sürecini somutlaştırmaktadır.

Görsel 5. Tip Toland, African Child with Albinism, (Albinizmlı Afrikalı Çocuk), 2014, çömlekçilik kil, Boya, Pastel, Sentetik Saç, 76.2 cm x 71.12 cm x 50.8 cm.

Tip Toland, 2014 tarihli çocuk heykelinde Afrikalı albino bir bedeni hiperrealist bir şekilde göstermiştir. Toland’ın, “Albinizmlı Afrikalı Çocuk” (Görsel 5) isimli heykelinde boynunu bükmüş olan Afrikalı albino bir çocuk betimlenmiş ve bitkin görüntüsü yer almıştır. Üretimde, çocuğun çillerle kaplı solgun yüzü, renklerinin oldukça açık bir biçimde gösterildiği göz ve saç yapısı albinizm temasıyla toplumun normatif anlayışını yeniden ele alır niteliktedir. “Toland’ın çalışmaları insan durumunun derinliklerine iniyor ve hayatın kırılğanlığı ve dayanıklılığıyla yankılanan içgüdüsel bir duygusallık uyandırıyor” (About Tip Toland). Bu heykel, albinizmin bedensel etkilerini ortaya koyarken, insan bedeninin yapısı üzerine sorgulayıcı bir bakış açısı oluşturmaktadır.

Dolayısıyla Tip Toland ve Alana Dee Haynes isimli sanatçıların albino çalışmaları idealin dışında bir görüntüye sahip olması nedeniyle biçimsel olarak ‘kusur’ kavramına vurgu yapmaktadır. Ancak çağdaş sanat yapıtlarında albino beden örneklerinde olduğu gibi bedensel değişiklikler çeşitli ifade biçimi, bir kimlik ve değerli bir farklılık olarak kabul edilmektedir.

Sonuç

Çocuk kavramının tarihi gelişimi, toplumların inançları, sosyal yapıları ve kültürel dinamiklerine bağlı olarak şekillenmiştir. Bu süreç, toplumların çocukları tanımlarken kullandıkları dil, toplumsal cinsiyet rolleri ve elde ettiği haklar aracılığıyla evrilmiştir. Araştırma, Eski Yunan’dan Orta Çağ’a, burjuvaziye kadar çocukların toplum içindeki yerinin ve rollerinin nasıl belirlendiğini de incelemektedir. Çalışmada çocuğun yalnızca fiziksel bir varlık olmaktan öte, sosyal ve hukuki açıdan da önemli bir kimlik kazandığı gösterilmiştir. Burjuvazinin etkisiyle modern anlamda çocuk algısının gelişmesi, çocukların hakları konusunda önemli dönüşümlere yol açmıştır. Ayrıca araştırmada, ‘Childism’ kavramının tartışılmasıyla çocuk hakları ve toplumsal eşitsizliklere dair

farkındalığın artmasına katkı sağlandığı fikrinin olduğuna ulaşılmıştır. Bu araştırma, aynı zamanda bedensel kusurlar ve estetik algıların tarihsel dönüşümünü de incelemektedir. Kusurlu beden kavramı, sanatta genellikle ideal beden zıttı olarak yer bulmuştur, bu nedenle bazı dönemlerde dışlanma ya da ötekileştirmelere maruz kalmıştır. Rönesans dönemi gibi sanat açısından önemli bir dönemde, insan bedeni güzellik ve sağlıklı olmaya yönelik kriterler ile şekillendirilmiştir. Kusurlu bedenler ise sanat eserlerinde çoğunlukla hastalık, yaşlılık ve çirkinlik ile ilişkilendirilmiştir. Gottfried Helnwein'in "Utanç Verici" isimli 1971 tarihli yapıtı ve "Ortalama Çocuk" isimli 1970 tarihli sulu boya üretimi ideal beden dışında olması nedeniyle araştırılmış bu bağlamda normların dışında bir ifade biçimiyle gösterilen çocuk bedenine örnek olarak incelenmiştir. Sanat yapıtlarında, bedensel kusur, hastalık ve anomali kavramlarının izleri sürülürken, sağlık ve estetik kavramları arasındaki ilişki de incelenmiş ve genetik bozukluklar ile hastalıkların, toplumsal algıyı nasıl şekillendirdiği ortaya konmuştur. Ayrıca, fiziksel görüntüsü nedeniyle idealin dışında olan albino beden norm dışı görüntüsü incelenmiş, çağdaş sanatta Alana Dee Haynes ve Tip Toland isimli sanatçılar tarafından albino bedenlerin ele alındığı görülmüştür. Çalışmada, hasta ve anomali kavramları araştırılırken melez türlere ve canavar kavramlarına da değinilmiştir. Çağdaş sanatın önemli isimlerinden olan ve genellikle normların dışında üretimler yapan Jake ve Dinos Chapman'ın "Domuz Çocuk" adlı üretiminde, bir çocuk bedeninin domuz ağız ile melez bir form oluşturması örneği üzerinden beden incelenmiş norm dışı olma ve kimlik farklılığına yönelik düşünceler oluşturduğu görülmüştür. Bu veriler doğrultusunda, Gottfried Helnwein, Jake ve Dinos Chapman, Alana Dee Haynes ve Tip Toland isimli sanatçıların söz konusu kavramlarla biçimsel olarak örtüşen ürünleri ortaya çıkardığı görülmüştür.

Kaynakça

- Aydın, N. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(2), 60-71.
- Azamet, A. (2024). Sanatta genetik anomali ve albino teması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 938-951.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *BEÜ SBE Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Binici, S. Bora, A. Demiral, S. Dikmen, A. Erdiller Yatmaz, Z. & Kılıç, Z. (2022). Çocuk düşüncesi. *Cogito, Üç, Aylık Düşünce Dergisi*, 108. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Courtine, J. J. (2008). *Gayri insani beden: Bedenin tarihi 1 Rönesans'tan aydınlanma'ya*. S. Özen (Çev.), A. Corbin vd. (Haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Courtine, J. J. (2013). *Bakıştaki değişim: 20. Yüzyıl: Bedenin tarihi 3*, S. Özen (Çev.), A. Corbin vd. (Haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Demirci, A. (2014). Literatür taraması. Y. Arı & İ. Kaya (Ed.), *Coğrafya Araştırma Yöntemleri* (s. 73-107), Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği.
- Dökmeci, İ. (2006). *Türkçe tıp terimleri sözlüğü*. İstanbul: Medikal Yayıncılık.
- Dökmeci, H. (2014). *Türkçe ve yabancı tıp terimleri sözlüğü*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Eco, U. (2006). *Güzelliğin Tarihi*. A. C. Akkoyunlu (Çev.), İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Eco, U. (2009). *Çirkinliğin tarihi*. U. Ergün, Ö. Çelik, A. Uysal, E. N. Akbaş, M. Barsbey, K. K. Akbulut, D. Arslan, & B. Yılmazcan (Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Foucault, M. (2007). *İktidarın gözü*. I. Ergüden (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Gök, Ö. (2019). Patricia Piccinin'in yaratıklarında monstre olgusu. *İdil*, 60, 951-963.
- Karakuş Öztürk, H. (2017). Çocukluğun tarihsel gelişimi üzerine düşünceler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 253-276.
- Özyonar Çırak, B. (2022). Sanatta beden temsiliinin dönüşümü: Kusurlu beden. *Art-E Sanat Dergisi*, 15(30), 969-987.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu*. K. İnal (Çev.). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Sönmez, E. (2019). *Çağdaş heykel sanatında kadın bedeninde anomali ve biçimin tecridi*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Yabalak, H. (2020). Sanatta hastalığın çirkinlik imgesine dönüşmesi. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 6(39), 2740-2755.

İnternet Kaynakları

- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, <https://www.ihd.org.tr/ble-mletler-cuk-haklarina-da-slee/>, [Erişim tarihi: 19.02.2025].
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, *hastalık*, -ğı, <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 16.09.2024].
- Portrait of Antonietta Gonzalez by Lavinia Fontana, <https://womennart.com/2020/01/22/portrait-of-antonietta-gonzalez-by-lavinia-fontana/>, [Erişim tarihi: 13.02.2025].
- (2023), *Albinizm*, <https://medlineplus.gov/ency/article/001479.htm>, [Erişim tarihi: 02.12.2024].
- Alana Dee Haynes (b. 1992, New York City), <https://www.kismithgallery.com/alana-dee-haynes>, [Erişim tarihi: 02.02.2025].
- About Tip Toland, https://www.singulart.com/en/artist/tip-toland/48427?srsId=AfmBOoq1FRA1s_Sjdx3b3H7S3oUN5XoO2Pfk1tscs2ApDehIRIDRlz [Erişim tarihi: 06.12.2024].

Görsel Kaynakça

- Görsel 1.** Gottfried Helnwein, *Peinlich*, 1971, suluboya, renkli kalem, kağıt, üzerine kurşun kalem ve mürekkep, https://www.helnwein.com/works/watercolors/group_4868_-_&gid=1&pid=20, [Erişim tarihi: 22.12.2024].
- Görsel 2.** Gottfried Helnwein, *Gemeines Kind*, 1970, sulu boya, karton üzerine renkli kalem ve kurşun kalem, 15 x 30 cm 5 x 11 cm, https://www.helnwein.com/works/watercolors/group_4868_-_&gid=1&pid=28, [Erişim tarihi: 22.12.2024].
- Görsel 3:** Jake & Dinos Chapman, *Pig Boy*, 2011, Fotoğraf: Tony Kyriacou/Rex Features, <https://www.theguardian.com/artanddesign/gallery/2011/jul/14/jake-dinos-chapman-brothers-nazis>, [Erişim tarihi: 22.02.2025].
- Görsel 4:** Alana Dee Haynes, *Grow*, karışık teknik, 2013, karışık teknik, 12.7 cm x 13.34 cm, <https://installationmag.com/alana-dee-haynes-woven-with-ink/>, [Erişim tarihi: 16.03.2024].
- Görsel 5:** Tip Toland, *African Child with Albinism*, çömlekçilik kil, Boya, Pastel, Sentetik Saç, 76.2 cm x 71.12 cm x 50.8 cm, 2014, <https://www.travergallery.com/artists/tip-toland/>, [Erişim tarihi: 16.03.2024].